

פרק 1 - למידה מחוץ לבית הספר

א. מאפייני הלמידה מחוץ לבית הספר*

מאפייני סביבת הלימוד מחוץ לבית הספר

כל המצוי מחוץ לכותלי הכיתה ייחשב כסביבת לימוד מחוץ לבית הספר, אם ינוצל לצורך אירוע לימודי הקשור לתוכניות לימודים. קביעה זו חלה על הסביבה הטבעית והסביבה האנושית גם יחד. במסגרת הלמידה מחוץ לבית הספר ניתן לכלול תוכניות לימודים שבאחריות האגף לתוכניות לימודים, תוכניות לימודים בית ספריות או למידה עצמית של התלמידים במסגרות כגון 'נושא אישי' ו'עבודות גמר'. המונח 'אירוע לימודי' נוגע למגוון המטרות החינוכיות הכלולות בכל תוכנית לימודים באשר היא.

מבחינה פיזית יש להבדיל בין סביבות פתוחות (תחת כיפת השמים) לבין סביבות סגורות (בתוך מבנה), וכן להבדיל בין סביבות שהותאמו מלכתחילה לביקורי קהל (מוזיאון או אתר ארכיאולוגי משולט) לבין סביבות שאינן מותאמות לצורכי קהל (מפעל תעשייה או אתר בטבע). הבחנות אלה מסייעות בידי המורה לתכנן את הלמידה מחוץ לבית הספר, שכן בכל אחת מהסביבות הללו צפויים הפרעות ומסיחים שונים.

מאפייני אירוע למידה מחוץ לבית הספר

1. הלמידה מחוץ לבית הספר מהווה חלק אינטגרלי והכרחי ברצף הלימוד של תוכנית לימודים.

2. יוזם הפעילות והאחראי לביצועה הנכון הוא המורה המופקד על הנושא הנלמד.

3. המקום בו מתבצעת הלמידה בסביבה נקרא 'תחנת לימודי' או 'שדה למידה'. התחנה צריכה להיות כזו, שהתופעה שאליה מתייחסים בלמידה נתקיים בה באופן ברור, שלא יהיו בה מסיחים והפרעות ושתהיה בטוחה לפעילות התלמידים.

4. מטרת הלמידה מחוץ לבית הספר להמחיש תופעות נלמדות. כללית, תחנת הלימוד תשמש להמחשת תופעה ולהיכרות מקרוב עם נושא הלימוד בשלושה תחומים:

(א) חקר של מושגים ממשיים, כגון 'שכבות בתל-ארכיאולוגי' (בתחום הקוגניטיבי).

(ב) תרגול של מתודות ושיטות עבודה, כגון 'שימוש במפה טופוגרפית' (בתחום המיומנויות).

* מתוך: למידה חוץ-כיתתית / דוח מסכם של ועדת ההיגוי, האגף לתוכניות לימודים, משרד החינוך, ירושלים 1997, עמ' 7.

ג) ביקור במקום ההתרחשות של אירוע נלמד, כגון טקס באתר קרבות (בתחום האפקטיבי).

5. מרכיבים הכרחיים בלמידה מחוץ לבית הספר:

א) שיעור הכנה לצמצום מרחב הזרות. ההכנה תתמקד בשלושה תחומים ואלה הם:

בתחום הקוגניטיבי: הקניית מושגים ומיומנויות הנחוצים לתלמידים לביצוע הפעילות הלימודית מחוץ לבית הספר.

בתחום הגיאוגרפי: היכרות, בעזרת תמונות ומפות, עם תחנת הלימוד.

בתחום הפסיכולוגי: התאמת ציפיות התלמידים לאופי ולמהלך של הפעילות.

ב) פעילות תלמידים המבוססת על התנסות ואינטראקציה עם הסובב.

ג) המשך תהליך למידת הנושא בכיתות תוך ניצול ההתרחשות והמידע שנאסף מחוץ לכיתה.

ב. מודל שלבים לתכנון יחידת לימוד מחוץ לבית הספר

למידה מחוץ לבית הספר תיתכן בעת שילוב יחידות הוראה במהלך הטיולים, כחלק מתוכניתם, או בשעת יציאה קצרה לסביבה הקרובה ביותר לבית הספר, כחלק מרצף ההוראה של תוכנית נתונה.

דוגמה: במהלך טיול שנתי לאזור הגליל המערבי תבקש המורה להיסטוריה בכיתה ח' לערוך יחידת לימוד באתר 'אולמות האבירים' בעכו, על מנת להמחיש לתלמידים את סגנון הבנייה בימי הביניים ולהסיק מתוך ההתבוננות מסקנות בעלות משמעות תרבותית-חברתית. המורה לאזרחות תבקש לצאת למשך כשעה וחצי מבית הספר אל מרכז העיר בה הוא שוכן - שם יוכלו התלמידים לסקור את מבני הציבור והשלטון ברמת היישוב, ברמת המחוז וברמת המדינה.

בשני המקרים, על המורים להגדיר - מתוך רצף הנושאים הנלמדים - את הנושא שראוי ללמדו מחוץ לכיתה; ולבחור את התופעה, הנמצאת מחוץ לכיתה - שאליה ייחשפו התלמידים לצורך לימוד הנושא.

שתי הפעולות האלה: מיפוי הנושאים בתוכנית הלימודים ומיפוי תחנות הלימוד מחוץ לכיתה - מונחות ביסוד רצף הפיתוח של יחידות לימוד. פעולות אלה מתבצעות בהדדיות ואין צורך לקבוע אותן על פי סדר מוגדר מראש.

לקריאה נוספת

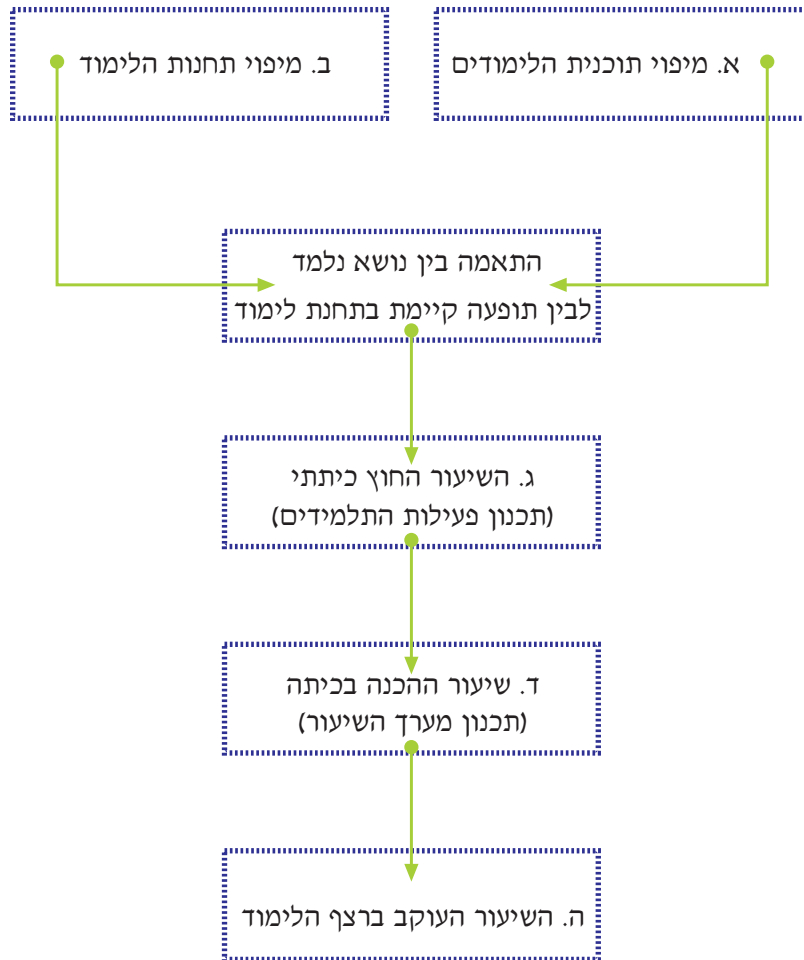

אוריון ניר, גרטל גיל. הוראה בסביבת הלימוד החוץ כיתתית. משרד החינוך. ירושלים תשנ"ו.

גרטל גיל. מיפוי תוכניות לימוד בהתאמה להוראה מחוץ לכיתה. משרד החינוך, ירושלים תשנ"ח.

מודל שלבי התכנון:

* ניתן להתחיל בשלב ב' ואחר כך לעבור לשלב א'.

שלב א' - מיפוי תוכנית הלימודים

סביבת לימוד

כמורים, עומדות לרשותנו סביבות לימוד מגוונות: כיתה, מעבדה, ספרייה, מחשב ועוד. עלינו לנצל באופן מושכל כל סביבת לימוד על פי יתרונותיה היחסיים והתאמתה לשלבים שונים בתהליך ההוראה-למידה. ייחודה של סביבת הלימוד מחוץ לבית הספר הוא בהיותה סביבה ריאלית, שתופעות העולם והחיים מתקיימות בה באופן אמיתי. בסביבת הלימוד מחוץ לבית הספר ניתן לחקור את התופעות, ולעתים אף לקחת חלק בהתרחשותן.

חשיבות ההתנסות

הלמידה בכיתה היא בעיקרה פרונטלית, ובמסגרתה אנו מתארים לתלמידים מצבי חיים שונים באמצעות מילים: כל תלמיד ותלמידה מבינים את החומר הנלמד בהתאם לבסיס הידע שברשותם. כדי להבטיח הבנה נכונה של מושג מרכזי בתוכנית הלימודים, אין להסתמך על התפיסות הקודמות של התלמידים אלא ליצור יחד איתם תפיסה חדשה ונכונה של המושג. מהלך כזה אפשרי רק באמצעות התנסות, שתעביר את התחושות הרצויות להבנה מלאה של המושג.

שאלת המיפוי

ניצול נכון של סביבת לימוד מחוץ לבית הספר לצורך הוראה ולמידה ייעשה תוך התמקדות במושגים שהם מרכזיים להבנת הנושא הנלמד, ושניתן להעביר את משמעותם הנכונה דרך התנסות פעילה של התלמידים. בעת מיפוי תוכנית לימודים והתאמתה להוראה בסביבת הלימוד מחוץ לבית הספר עלינו לאתר מושגים מרכזיים אלה. נצביע כאן על שלוש קבוצות אפשריות:

1. מושגים בעלי ביטוי ממשי

קבוצה זו של נושאים נלמדים כוללת מושגים או רעיונות שיש להם ביטוי ממשי מחוץ לכיתה. למשל המושגים 'שכבות סלע', 'בור מים', 'חורש', 'עומס תנועה' ועוד. כדי להבין נכונה את משמעותו של כל מושג, יחקרו התלמידים את התופעה ויעמדו על תכונותיה: להגדיר את סוג הסלע, למפות את צפיפות העצים בחורש, למדוד את קצב התנועה וכדומה.

2. תופעות שניתן לבקר במקום התרחשותן

קבוצה זו של נושאים נלמדים כוללת תופעות - בעבר ובהווה - שניתן לבקר במקום התרחשותן. למשל: 'חדר עבודתו של ביאליק', 'תצפית על שדה הקרב במעלה בית-חורון', 'פס הייצור של גבינה', 'תחנה מרכזית בתל-אביב', 'אוניית מעפילים'. לצורך הבנה נכונה של התופעה, ייכנסו התלמידים אל תוך תפאורת המקום ויקחו חלק בחוויית ההתרחשות.

3. מיומנויות ונהלים שניתן לתרגל

קבוצה זו של נושאים נלמדים כוללת מיומנויות עבודה, מתודות למידה או נהלים של שימוש במכשירים, שניתן לאמן בהם את התלמידים מחוץ לכיתה, למשל: 'שימוש במפה', 'ביצוע מחקר שדה במדעי הטבע', 'כללי התנהגות במוזיאון', 'איתור כתובת מגורים' וכדומה. לצורך הבנה נכונה של המיומנות, יתרגלו התלמידים את הנוהל בדרך של ביצוע מודרך.

לסיכום

אנו מחפשים בתוכנית הלימוד נושאים העונים על שני התנאים:

1. נושאים מרכזיים בתוכנית - נושאים, שאנו מניחים כי רק הבנה נכונה שלהם, בהקשר הנכון, תאפשר התקדמות לשלבים הבאים ברצף הלימוד.
2. מושגים שיש להם ביטוי ממשי מחוץ לכיתה, או תופעות שניתן לבקר במקום התרחשותן, או מיומנויות שניתן לתרגלן מחוץ לכיתה.

לתרגול

נסה לאתר ולהגדיר את הנושא המתאים ללמידה מחוץ לכיתה בהתאם לנתונים המוצגים בטבלה. לאחר השלמת הטבלה השווה למיפוי שמוצע בחלק השני של החוברת: מיפוי תוכניות לימודים בהתאמה להוראה מחוץ לכיתה, ירושלים תשנ"ח, עמ' 12-37.

פעילות התלמידים	הנושא המתאים ללימוד מחוץ לכיתה	נושא הלימודים	תוכנית לימודים	מקצוע
		תנאי הבצורת שהובילו להחלטה על הירידה למצרים	תולדות ישראל והעמים	היסטוריה כיתות וי-טי'
		המושג 'מלך' פעולות לריכוז השלטון	תולדות ישראל והעמים	היסטוריה כיתות וי-טי'
		השוואת אורכים ומדידתם	מדידות אורך	מתמטיקה גן ילדים עד כיתה ו'
		הרוח בשירות האדם; צורות אווירודינמיות	מבנים, מנגנונים וכוחות אנרגיה	טכנולוגיה לכיתה א'-ב'

שם: _____

תאריך: _____

מיפוי תוכנית הלימודים - תרגיל

1. בחר במקצוע לימודים שאתה בקיא בתכניו ומנוסה בדרכי הוראתו בבתי הספר. רשום: שם מקצוע לימוד; נושא תוכנית לימודים; פרק לימוד נבחר (אחד מתוך כלל פרקי הלימוד בנושא); ספר לימוד.

---

2. הגדר את קהל היעד של התוכנית: דרגת כיתה, מגמה, מגזר חינוכי ומידע נוסף אודות התלמידים:

---

3. תאר בקצרה פרק לימוד מרכזי בתוכנית הלימודים של המקצוע:

---

4. הגדר מספר מושגים, רעיונות ותופעות שהם מרכזיים להבנת הנושא המרכזי:

---

5. מתוך הרשימה שהוגדרה לעיל, קבע מושג, רעיון או תופעה המתאימים ביותר להוראה מחוץ לכיתה, לנוכח הקשיים בהוראתו בצורה פרונטלית בכיתה, או הקלות להבנתו מחוץ לכיתה.

---

6. נסה להציע מניסיוןך התנסות כלשהי שתסייע להבנה נכונה או להבנה מעמיקה של הנושא שבחרת!

שם: _____
תאריך: _____

מיפוי תוכנית הלימודים - תרגיל

1. בחר במקצוע לימודים שאתה בקיא בתכניו ומנוסה בדרכי הוראתו בבתי הספר. רשום: שם מקצוע לימוד; נושא תוכנית לימודים; פרק לימוד נבחר (אחד מתוך כלל פרקי הלימוד בנושא); ספר לימוד.

מקצוע ההוראה - גאוגרפיה; נושא תוכנית הלימודים - יישובים זמרחז; פרק הלימוד - העיר; ספר הלימוד - "יישובים זמרחז - פרקים זגאוגרפיה של יישובים זעזום".

2. הגדר את קהל היעד של התוכנית: דרגת כיתה, מגמה, מגזר חינוכי ומידע נוסף אודות התלמידים:

מיזעז גלמליזי חטיבת זינויים: חינוך ממלכתי וממלכתי זתי.

3. תאר בקצרה פרק לימוד מרכזי בתוכנית הלימודים של המקצוע:

לאחר ניתוח כללי של תהליכי העיור זעזום זימיני, עוסקת תוכנית זניתוח ממליך של מספר לחומים עיוניים. מזין הנושאים ניתן לזיין את: לחזורה, כלכלה, צורות מלורים ואיכות סזיבה.

4. הגדר מספר מושגים, רעיונות ותופעות שהם מרכזיים להבנת הנושא המרכזי:

מהי איכות סזיבה: כיצד באה לידי זיטוי הפעילות אשמירה עז איכות הסזיבה זמרחז העיוני; מהם הלורים המשפיעים עז איכות הסזיבה זעיר; מהם חוקי העזר העיוני שנחקקו זמטרה אשמור עז איכות הסזיבה זעיר.

5. מתוך הרשימה שהוגדרה לעיל, קבעו מושג, רעיון או תופעה המתאימים ביותר להוראה מחוץ לכיתה, לנוכח הקשיים בהוראתו בצורה פרונטלית בכיתה, או הקלות להבנתו מחוץ לכיתה.

הנושא: לורים המשפיעים עז איכות הסזיבה זעיר. זדרך כלל נתפס הנושג "איכות סזיבה" כקשור אנוכי טזע פעחים ועז כן יש תהניח כי תלמידים אינם ממורללים אהעניק לשומת עז אמראה הנוף העיוני. תגזונות מזרכת בנוף זה גסייע אהוראת הנושא.

6. נסה להציע מניסיונד התנסות כלשהי שתסייע להבנה נכונה או להבנה מעמיקה של הנושא שבחרת:

אני מזיע אבחון את אופן שיזוג לשתיית האנרליה זמרחז העיוני. כלו כן ננסה אקזום מזדים אמידת "גרומת" לאיכות הסזיבה זעיר.

מודל המניפה - דף עזר למיפוי תוכנית הלימודים

שם: _____

תאריך: _____

תרגיל זה יסייע בידינו למקד ולהגדיר נושאי לימוד ומושגים נלמדים מתוך תוכנית לימודים, כפי שנדרש בשאלות 3-4 בתרגיל מיפוי תוכניות הלימודים.

לוח המניפה להלן עוקב אחר מהלך הלימוד בכיתה, מהכללי לפרטי. מספר השלבים במניפה אינו קבוע ותואם את נושא הלימוד (ראו דוגמה).

לצד המניפה בחרנו לציין את ההבדל בין נקודות המבט של המורה לבין נקודות המבט של התלמיד ביחס לניתוח נושא הלימוד. בעוד שהמורה בוחר את נושא ההוראה מחוץ לכיתה בהתאם למבנה ומהלך תוכנית הלימודים בנושא (מהכללי), בוחן אותה התלמיד מהזווית הפוכה: כיצד הנושא שהוצג לו מחוץ לכיתה ישרת אותו בלימוד הנושא בכיתה (מהפרטי).

נתוני יסוד:

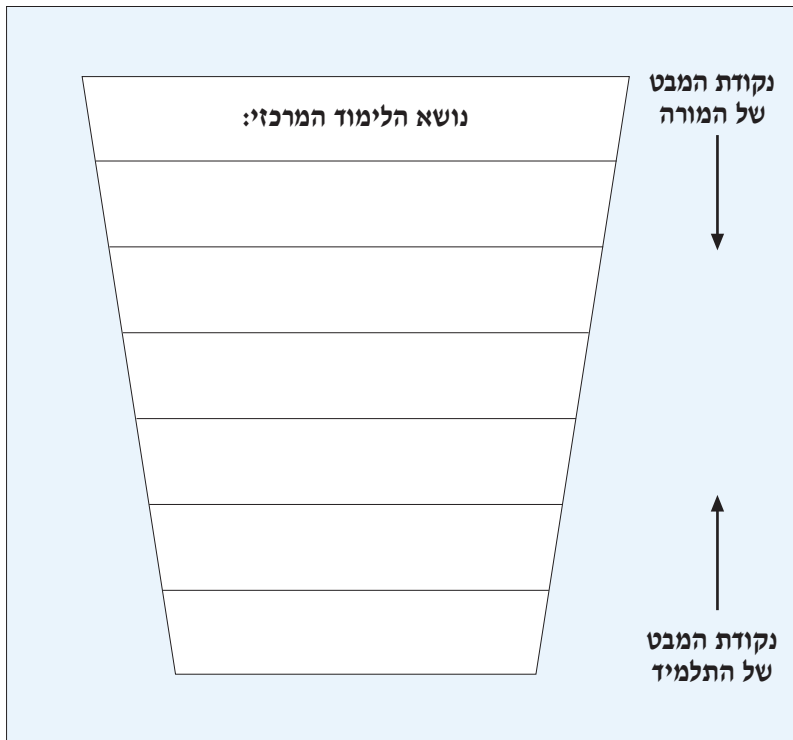
מקצוע הלימוד: _____

נושא מרכזי בתוכנית הלימודים: _____

קהל היעד (דרגת הכיתה, מגמה, מגזר חינוכי ומידע נוסף אודות התלמידים): _____

_____

ספר הלימוד: _____

שם: _____

תאריך: _____

מודל המניפה - דף עזר למיפוי תוכנית הלימודים

תרגיל זה יסייע בידינו למקד ולהגדיר נושאי לימוד ומושגים נלמדים מתוך תוכנית לימודים, כפי שנדרש בשאלות 3-4 בתרגיל מיפוי תוכניות הלימודים.

לוח המניפה להלן עוקב אחר מהלך הלימוד בכיתה, מהכללי לפרטי. מספר השלבים במניפה אינו קבוע ותואם את נושא הלימוד (ראו דוגמה).

לצד המניפה בחרנו לציין את ההבדל בין נקודות המבט של המורה לעומת נקודות המבט של התלמיד ביחס לניתוח נושא הלימוד. בעוד שהמורה בוחר את נושא ההוראה מחוץ לכיתה בהתאם למבנה ומהלך תוכנית הלימודים בנושא (מהכללי), בוחן אותה התלמיד מהזווית ההפוכה: כיצד הנושא שהוצג לו מחוץ לכיתה ישרת אותו בלימוד הנושא בכיתה (מהפרטי).

נתוני יסוד:

מקצוע הלימוד: גאוגרפיה

נושא מרכזי בתוכנית הלימודים: הסיר

קהל היעד (דרגת הכיתה, מגמה, מגזר חינוכי ומידע נוסף אודות התלמידים):

מאיים אלאמידי חטיבת ביניים: חינוך ממלכתי וממלכתי צי

ספר הלימוד: יישובים במרחב - פרקים בגאוגרפיה של יישובים בשואם

